

ІНСТИТУТ ЛІТЕРАТУРИ
ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
НАН УКРАЇНИ

* ПОДАРУНКОВА КЛАСИКА *

Іван ФРАНКО

* * *

ПРОФІЛІ Й МАСКИ

ХАРКІВ
«ФОЛІО»
2025

ПОЕЗІЯ

* * *

ІЗ КНИГИ
«ІЗ ЛІТ МОЄЇ МОЛОДОСТИ

*Збірка поезій Івана Франка
з п'ятиліття 1874—1878» (Львів, 1914)*

НАРОДНА ПІСНЯ

(Сонет)

Глянь на криницю, що із стіп могили
В степу слезою чистою журчить;
В їй оці личко місяця блищить
І сонця промінь грає в чистій хвилі.

З грудей землі б'ють водянії жили.
Струї живої рух не кінчиться й не спить,
Вода ж погожа тисячі живить
Весни дітей, що вкруг її обсіли.

Криниця та з чудовими струями —
То люду мого дух, що, хоч у сум повитий,
Співа до серця серцем і словами.

Як початок тих струй усім закритий,
Так з темних джерел ті слова повстали,
Щоб чистим жаром серце запалити.

ХРЕСТ

*Вірш написаний як привіт митрополитові Йосифу Сембратовичу¹
в день його іменин д. 26 грудня 1875 іменем питомців
руської духовної семінарії у Львові.*

Хреста нас знаменем хрестили,
Ростем під знаменем хреста;
З хреста пливуть всі наші сили
І віра наша пресвята.

І під знаком хреста пречудним
Боролись наші предки все,
І поступали шляхом трудним,
Як Той, що тихо хрест несе.

І під знаком хреста лягали
Вони за віру в тьму могил,
І під знаком тим побіждали,
Як Той, що пекло побідив.

Упали вороги, та тьмою
Покритий наш народ зістав,
І в тьмі непевною ногою
Ступав, а сам, куди — не знав.

Гидкому налогу відданий,
Він сам морочив ним свій ум,
Недавно скинувши кайдани,
Став ворогам на сміх і глум.

Та знов хреста чудова сила
Проникла помрачений зор,
І сонні душі пробудила,
Вказала нам святий прапór.

Той хрест, що побідив поганство,
Осяяв блиском і наш люд,
Прогнав страшную тьму ту — п'янство,
Вказав нам ціль — науку й труд.

Тож слава ввік Тобі, герою,
Ти, що могучою руков
Подвигнув хрест святий над тьмою,
Вказав нам нашу хоругов.

Ти проти тьми як вождь хоробрий,
Син Руси та її отець,
Ти пастир наш і пастир добрий,
І церкви нашої вінець.

Народ наш темний і убогий
В Тобі захитника знайшов,
Мов світла луч, в його пороги
Твого навчання звук дійшов.

Він оживає, він кріпиться
І славить Бога та Тебе,
І його мови звук шириться,
І його пісня знов живе.

І нам, що з людом тим готові
Піти у бої життєві,
Не раз Ти доказ дав любови,
Дбайливости вітцівської.

Під Твоїм, Пастирю, провідом
Нам не страшна та боротьба;
За церков, за права з народом
Стоять — в нас воля не слаба.

А днесь Тобі в заміну милу
За труд Твій щирий шлем привіт;

Життя своє, всю нашу силу
На той кладемо заповіт:

Що доки тиснуть нас окови
І кривда гнобить руський люд,
Не згине в нас огонь любови,
Не пропаде наш щирий труд.

БОЖЕСЬКЕ В ЛЮДСЬКІМ ДУСІ

Коли Ти в світ слав рід людський,
Життя людей зробив борбою,
Свою Ти божеськість їм дав —
Дух, творчу силу із любовою.

Людськеє серце гріх сплямив
І роз'єднав людей з Тобою,
І помрачилась в їх серцях
Та творчість духа із любовою.

Та встало світло по тьмі ночі,
Ти поєднав людей з собою,
Нове життя у світ живий влила
Знов творчість духа із любовою.

Дух наш із Твого духа родом
І вічно зв'язаний з Тобою,
А вічні огніва ті —
Лиш творчість духа із любовою.

КОЛЯДА

(Руським господарям)

I.

Гей, як то було із первовіку —
Гей, дай Боже! —
В Господа Бога діточок много,
А межі ними не дві зірниці,
Не дві зірниці, а дві сестриці.
[Зазвав їх Господь та перед себе]²:
«Час вам, дітоньки, в світ розійтися.
Ось тут даю вам хату й палату,
Ось тут даю вам плуг і шабельку, —
Все те даю вам та до вибору».

Сестра молодша, бач, цікавіша:
Швидше сягнула, палату взяла.

Старшій сестриці хата зістала.
Сестра молодша, бач, цікавіша:
Скорше сягнула, шабельку взяла.
Старшій сестриці плуг полишала.

І розійшлися у світ сестриці,
І стали жити близько при собі,
Близько при собі, напроти себе.
Старша сестриця в бідній хатині,
Молодша — в ясній, пишній палаті;
Старша сестриця землю оре
І засіває ярее жито,
А її ниви золотом вкриті;
Молодша ходить, шаблев воює,
Золото, срібло в палату зносить.

Довго жили так обі сестриці,
Довго жили так, не сварилися.

Сестра молодша, хоч много мала,
Стала украдкою завидувати
Ярого жита, проса й пшениці,
Що росли буйно в її сестриці.

II.

Ой, як то було із первовіку, —
Гей, дай Боже! —
Як жиди Христа на муки брали,
На муки брали, на хрест розп'яли, —
Пречиста Діва весь світ сходила,
Весь світ сходила, сина гляділа,
Гіркії сльози все проливала,
Білії ручки з жалю ламала.

А де упаде її сльозонька,
Там тобі стане зимна криниця;
Де білі ручки з жалю заломить,
Там тобі стане шумна діброва,
Шумна діброва з вітром говорить.
А де із жалю зітхне до Бога,
Там тобі роєм — ярі пчілоньки,
Ярі пчілоньки медок збирають.

Пречиста Діва весь світ перейшла,
Весь світ перейшла, сина не знайшла.
Весь світ за нею зазеленівся,
Весь світ за нею розвеселився.

Ой сидить пані в пишній палаті,
Шабельку острить, думку думає,
Думку думає, слугів питає:
«Що там за діва іде полями,
Іде полями, тяженько плаче,
Рученьки ломить, Господа молитъ?
За нею поле зеленіється,
За нею річки розливаються,
За нею діброви розвиваються.
Біжить до неї, напроти неї,
Нехай не ходить по моїм полю!
Бистрії річки водами грають,
В поході військо моє спиняють».

Старша сестриця по полю ходить,
По полю ходить, копи рахує,
Рахує-числить, зчислити годі.
Старша сестриця задумалася:
«Що то за діва полем ступає,
Полем ступає, тяженько плаче,
Рученьки ломить, Господа молитъ?
За нею поле зеленіється,
За нею річки розливаються,
Шумні діброви розвиваються».

Старша сестриця пішла до неї,
Пішла до неї, напроти неї.
За ручку бере, словом втішає,
Словом втішає, так промовляє:
«Ой не ходи ти, красная діво,
Ой не ходи ти світом блукати,
А ходи жити до мої хати!
Я тобі рано ноги умию,
Ноги умию, сльози обсушу,
З твого серденька тугу прогоню.
Я тобі в днину світлоньку вберу,
Світлоньку вберу, їсти злагódжу,
Я тобі ввечір ліженько встелю,
Я тобі на сон ще й заспіваю».

III.

В старшої сестри, як бір, пшениця, —
Г[ей], д[ай] Б[оже]! —
В старшої сестри ярее жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:
«Нас Мати Божа благословляла,
Нам Мати Божа зраст дарувала,
Бо Божа Мати — у нашій хаті».

В ясної пані пишні палати,
Пишні палати з вітром валяться;
В ясної пані ostrі шабельки,
Ostrі шабельки в боях шербляться.
Пів її краю — то гай в розмаю;
Пів її краю багна вкривають,
Багна вкривають, піски зсипають.

Ясная пані, хоч много мала,
Позавиділа старшій сестриці;
Шабельку ostrить, думку думає,
І до слуг своїх так повідає:
«Спішіть ви скоро, вірнії слуги,
Зв'яжіте в пута мою сестрицю,
Зв'яжіте в пута, приведіть тут!
Най відберу її буйну пшеницю,
Най відберу її яреє жито».

Побігли слуги, швидко вернули,
Та ясній пані слово говорять:
«В твої сестриці в тісній хатині
Ясність велика, радість велика!
За столом сидить Пречиста Діва,
За столом сидить, за вечерею;
Твоя сестриця хліби ламає,
Хліби ламає, пісню співає».

Ясная пані думку думає,
Думку думає, слуг посилає,
Слуг посилає, так промовляє:
«Ні на що, слуги, ви не зважайте,
Мою сестрицю припрводжайте!»

Побігли слуги, швидко вернули,
Та ясній пані слово говорять:
«Твої сестриці бідну хатину
Ангел сторожить, нам мечем грозить;
Ід тій господі приступить годі».

Ясная пані в гнів попадає,
В гнів попадає, сама рушає.
Велить сестрицю в пута кувати,
Велить її власне поле орати,
Власнеє поле, та не для себе!

Ой сумно сонце восени сяє,
Ой сумно літом шумить діброва.
Старша сестриця гіренько плаче,
По полю ходить, рученьки ломить,

Бога благає, так промовляє:
«Рости, рости, ти, яреє жито!
Роди, роди, ти, буйна пшеничко!
Я тебе орю, чорнее поле,
Я засіваю, та не для себе.
Ясная пані хліб забирає,
Мої дітоньки з голоду плачуть,
З голоду плачуть, хлібця не бачуть».

На чистім полі, як бір, пшениця,
На чистім полі яреє жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:
«Нас Мати Божа благословляла,
Нам Мати Божа зраст дарувала,
Бо Божа Мати — у нашій хаті».

IV.

А рад ти знати, чесний господарю, —
Г[ей], д[ай] Б[оже]! —
Хто ті зірниці, рідні сестриці?
Старша сестриця — руська земляця,
Менша сестриця — лядська земляця.
А рад ти знати, чесний господарю,
Коли скінчиться старшої горе?
Пречиста Діва з Сином царствує,
Пречиста Діва плач сестри чує.

А за тим словом бувай же здоров!
Дай тобі, Боже, в горю потіху,
Дай тобі, Боже, в нужді надію,
Дай тобі, Боже, сильную волю!
Збав тебе, Боже, від злих сусідів,
Збав від невірних синів вирідних,
Збав тебе, Боже, від тьми-неволі!

Весна настане — сій жито яре,
Сій жито яре, яру пшеницю!
Осінь настане — збирай щасливо!
Зима настане — пісні приносить;
Літо настане — ти не журися,
Вийди на поле, поведи оком!

На чистім полі, як бір, пшениця,
На чистім полі яреє жито
Колосом клонить, пісеньку дзвонить:
«Нас Божа Мати благословляла,
Нам Божа Мати зраст дарувала,
Бо Божа Мати — у нашій хаті».

ЗМІСТ

Іван Живий, Невідомий. <i>Богдан Тихолоз</i>	3
--	---

ПОЕЗІЯ

Із книги «ІЗ ЛІТ МОЄЇ МОЛОДОСТІ. <i>Збірка поезій Івана Франка з п'ятиліття 1874–1878</i> (Львів, 1914)	29
Народна пісня (<i>Сонет</i>)	29
Хрест	29
Божеське в людськiм дусі	31
Коляда	31
Із книги «3 ВЕРШИН І НИЗИН» (Львів, 1887; 2-е вид., Львів, 1893)	36
Із розділу «De profundis»	36
Гімн. (<i>Замість пролога</i>)	36
Із циклу «Веснянки»	37
«Гримить! Благодатна пора наступає...»	37
«Гріє сонечко!..	37
«Земле, моя всеплодущая мати...»	38
«Не забудь, не забудь...»	38
Vivere memento!	39
Із циклу «Нічні думи»	40
«Ночі безмірні, ночі безсонні...»	40
«Догорають поліна в печі...»	41
«Не покидай мене, пекучий болю...»	41
«Місяцю-князю!..»	42
Із циклу «Думи пролетарія»	43
Semper idem!	43
Із циклу «Excelsior!»	44
Христос і хрест	44
Каменярі	45
Ідилія	46
Із розділу «Профілі і маски»	49
Поезія	49
Із циклу «Україна»	50
Моя любов	50
Національний гімн	51
«Розвивайся ти, високий дубе...»	51
Із циклу «Оси»	52
З екзамену	52
Із розділу «Сонети»	53
Із циклу «Вольні сонети»	53
Котляревський	53
«Жіноче серце! Чи ти лід студений...»	53
Сикстинська мадонна	54
«Ось спить дитя, невинний ангел чистий...»	54

Із книги «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ. Лірична драма» (Львів, 1896; 2-е вид., Київ, 1911)	55
Із циклу «Перший жмуток» (1886-1893)	55
«Не знаю, що мене до тебе тягне...»	55
«Так, ти одна моя правдива любов...»	56
«Твої очі, як те море...»	56
«Безмежнє поле в сніжному завою...»	56
«Не минай з погордою...»	56
«Неперехідним муром поміж нами...»	57
«Не раз у сні являється мені...»	57
«Я не кляв тебе, о зоре...»	58
«Я не жалуюсь на тебе, доле!...»	58
Епілог	58
Із циклу «Другий жмуток» (1895)	59
«Полудне...»	59
«Зелений явір, зелений явір...»	60
«Ой ти, дівчино, з горіха зерна...»	60
«Червона калино, чого в лузі гнешся?...»	61
«Ой жалю мій, жалю...»	61
«Я не тебе люблю, о ні...»	62
«Чого являєшся мені...»	63
«Отсе тая стежечка...»	64
«Якби знав я чари, що спинають хмари...»	65
«Що щастя? Се ж ілюзія...»	66
«Як не бачу тебе...»	67
«Як почуєш вночі край свого вікна...»	67
«Хоч ти не будеш цвіткою цвісти...»	67
«Як віл в ярмі, отак я день за днем...»	68
«Сипле, сипле, сипле сніг...»	68
Із циклу «Третій жмуток» (1896)	68
«В алеї нічною літною...»	68
«Не можу жить, не можу згинуть...»	69
«Тричі мені являлася любов...»	70
«Надходить ніч. Боюсь я тої ночі!...»	71
«Чорте, демоне розлуки...»	72
«Пісне, моя ти підстрелена пташко...»	73
«І ти прощай! Твого ім'я...»	73
«Даремно, пісне! Шез твій чар...»	74
«Самовбійство — се трусість...»	74
Із книги «ІЗ ДНІВ ЖУРБИ» (Львів, 1900)	76
Із циклу «Із днів журби»	76
«День і ніч сердитий вітер...»	76
«В парку є одна стежина...»	76
У парку	77
«Коли часом в важкій задумі...»	78
«Не можу забути!...»	78
«Безсилля — ах! яка страшная мука!...»	79
«Недовго жив я ще, лиш сорок літ...»	79
«Я поборов себе, з корінням вирвав з серця...»	80
«З усіх солодких, любих слів...»	80

Із циклу «Спомини»	82
«Я згадую минуле життя...»	82
«Заким умре ще в серці творча сила...»	82
«О, бо і я зазнав раз щось такого...»	82
«П'ятнадцять літ минуло. По важкій...»	83
«Маленький хутір серед лук і нив...»	83
«Привіт тобі, мій друже вірний, гаю...»	84
«Я не скінчу тебе, моя убога пісне...»	84
Із циклу «В плен-ері»	85
Мамо-природо!	85
«По коверці пурпуровім...»	88
«У долині село лежить...»	89
Восени	90
«Над великою рікою на скалі крутій сиджу...»	90
«Ніч. Довкола тихо, мертво...»	91
Із книги «SEMPER TIRO» (Львів, 1906)	95
Semper tiro (Цикл)	95
Semper tiro	95
Сонет	96
Моєму читачеві	96
Буркутські станси	96
«Кожда кичера в млі...»	96
«Дівчино, моя ти рибчино...»	97
Ользі С.	97
«О, розстроєна скрипка, розстроєна!...»	97
Конкістадори	98
Із циклу «Нові співомовки»	98
Що за диво?	98
Притичина	99
Із циклу «На старі теми»	100
«Чи не добре б нам, брати, зачати...»	100
«Блаженний муж, що йде на суд неправих...»	100
«Було се три дні перед моїм шлюбом...»	101
«Ти знов літаєш надо мною, галко...»	102
«Крик серед півночі в якімсь глухім околі...»	103
«Де не лилися ви в нашої бувальщині...»	103
«І досі нам сниться...»	104
«Вийшла в поле руська сила...»	105
«На ріці вавилонській — і я там сидів...»	106
Із книги Кааф	108
«У сні знайшов я дивну долину...»	108
«Поете, тям, на шляху життєвому...»	109
«Гуманний будь, і хай твоя гуманність...»	110
«Як трапиться тобі в громадськім ділі...»	111
«Ти йдеш у вишукано скромнім строю...»	111
Ф. Р.	112
«Опівніч. Глухо. Зимно. Вітер виє...»	113
«Як голова болить!...»	114
«Якби ти знав, як много важить слово...»	115
Із книги «ДАВНЄ Й НОВЕ.	
Друге побільшене видання збірки «Мій Ізмарагд» (Львів, 1911)	117
Замість пролога	117
Святовечірня казка	117

Із циклу «Поклони»	119
Поет мовить	119
Україна мовить	120
Рефлексія	120
Сідоглавому	121
Якби...	122
Декадент	122
Моїй не моїй	123
Неназваній Марії	124
До музи	124
Із циклу «Паренетікон»	125
«Не слід усякого любити без розбору...»	125
«Немає друга понад мудрість...»	125
«Хто в першій життєвій чвертині...»	126
«О чоловіче, коли спиш, чи чуєш...»	126
Строфи (1—50)	126
Із циклу «Притчі»	133
Притча про життя	133
Притча про любов	136
Притча про красу	136
Притча про радість і смуток	138
Притча про сіяння слова Божого	138
Із циклу «Легенди»	139
Легенда про вічне життя	139
Із циклу «Із злоби дня. Із тридцятиліття 1878—1907»	143
О. Люнатикові	143
Із циклу «Гімни й пародії»	145
Січковий марш	145
Із поезій поза збірками	146
Три долі	146
«Всякий легенди співає: атеїсти про муки месії...»	148
Із циклу «Майові елегії»	148
«Весно, ти мучиш мене! Розсипаєшся сонця промінням...»	148
«Бачив рисунок я десь — і забув уже, де його бачив...»	149
«Ні, аморети, мені за погоничів ви вже нездалі...»	149
Будьмо!	150
Зоні Юзичинській	150
Приємний вид	151
Смерть Каїна (<i>Поема</i>)	152
Похорон (<i>Поема</i>)	174
Великі роковини (<i>Поема</i>)	203
Іван Вишенський (<i>Поема</i>)	210
Мойсей (<i>Поема</i>)	238

ПРОЗА. ДРАМАТУРГІЯ

Перехресні стежки (<i>Повість</i>)	283
Украдене щастя (<i>Драма</i>)	536
Пояснення слів	585
Коментарі Богдана Тихолоза	599